

MORAAELSE OTSUSTAMISE ÕPETAMINE

Kpt Rivo Zirk

Kpt Mati Parts

Mis on moraal?

Vanad on kõigil aegadel kurtnud, et noorte moraal on madal

Kompanii moraal on hea

Jutukeses on ka oma moraal

Ära hakka jälle moraalil lugema

Eesti Keele Instituut (www.eki.ee)

- väärtuste, põhimõtete, tavade ja normide süsteem, mis reguleerib inimeste käitumist mingi sotsiaalse rühma piires ning suhtumist teistesse rühmadesse.

Miks on moraalne otsustamine oluline?

Strateegiline kapral

Relvajõud kui riigi osa

Organisatsiooni usaldusväärsus

Kõik ei ole kirjas seadustes

Otsustamine on igas olukorras seotud moraaliga küsimustega

Moraalne probleem Vs ülesande täitmine

Meie ootused teiste käitumisele

Kuidas käib moraalne otsustamine (MO)?

Interactional Dual-Process Model

- **Probleemi tajumine** (*Moral Perception*) – MO saab aktiveeruda kui moraalne konflikt tuvastatakse. Seda mõjutavad isiku moraalne tundlikus (*moral sensitivity*) ja konflikti moraalne intensiivsus (*moral intensity*).
- **Sisemine paralleelne hindamisprotsess** (*Internal Dual-Process of Reasoning and Intuition*) – samaaegselt toimub intuitiivne otsustamine ja kognitiivne põhjendamine moraalse hinnangu saavutamiseks.
- **Esialgne/Lõplik moraalne otsus** (*Preliminary/Final Moral Judgement and Decision*) – sisemisele hindamisele järgneb otsus. Lõplik otsus aga tehakse kui kõik sammud on läbitud ja ring(id) lõpetatud.
- **Post hoc põhjendamine** (*Post Hoc Reasoning*) – peale (esialgse)moraalse otsuse tegemist jätkatakse tõendite/faktide otsimist oma otsuse õigustamiseks või muutmiseks.
- **Suhtlus** (*Social Interaction*) – reeglina ei ole otsustaja üksi ja suhtlus teiste isikutega, enne ja pärast esialgset otsust, mõjutab otsustusprotsessi.

Kuidas õpetada moraalselt otsustamist?

1/4

- 1. Arendada moraalselt tundlikust** – oluline, kuna see on moraalse otsustamise alus. Moraalsete konfliktidega tegelemine väljaõppel tõstab *moraalselt tundlikust*.
 1. Olukordade *moraalne intensiivsus* peab olema võimalikult sarnane reaalsele olukorrale (ülesandest sõltuv);
 2. Ei tohi olla puhtalt moraali küsimus vaid seotud kontekstiga (N: taktikalise eesmärgi täitmisega piiratud ajas);
 3. Peab olema erialane, reaal-elul põhinev ja osalistele hästi seostatav.

Kuidas õpetada moraalselt otsustamist?

2/4

2. Arendada moraalselt argumenteerimist ja emotsionaalselt-intuitiivset otsustamist – analüütiline otsustamine kaldub olema mõjutatud eelarvamustest ning intuitiivsed otsused kalduvad olema raskesti põhjendatavad ning näitavad suuremat riski anti-sotsiaalseks käitumiseks.

- Väljaõpe peaks õpetama ühelt poolt vältima rutakaid otsuseid, teisalt kasutama intuitsiooni neutraliseerimaks eelarvamusi.
- Selleks võiks formuleerida kohesed intuitiivsed otsused ja selle järel analüüsida probleemi sügavuti ning kõrvutada mõlemad tulemid.

Kuidas õpetada moraalsel otsustamist?

3/4

3. Soodustama sotsiaalsel suhtlust – erinevad inimesed hindavad olukordi erinevalt. Teiste nägemuste ja argumentide kuulamine arendab moraalsel argumentatsiooni ja intuiitivset otsustamist.

- Oluline on grupitöö, et kuulda teiste arvamus;
- Aruteludes peaks julgustama teiste grupiliikmete argumentatsiooni vaidlustama ja tooma välja probleeme, mida pole märgatud.

Kuidas õpetada moraalsel otsustamist?

4/4

4. Tutvustada protseduuri – enamasti ei saa ühte lahendust üle kanda teise olukorda. Sellest tulenevalt on vaja lisaks tulemile tähelepanu pöörata ka otsustusprotsessile endale.

- Läbi korduvate harjutuste luua mõtlemise muster, mida saab moraalse probleemi tuvastamisel rakendada.

Moraalse otsustamise harjutuse ülesehitus

1/2

I faas: Esitletakse reaal-elulist moraalsel dilemmat sisaldavat olukorda.

II faas: Kõik osalejad peavad (individuaalne otsustamine):

1. Kohe peale olukorraga tutvumist kirjutama, mis on nende reaktsioon ja otsus;
2. Välja tooma kõik tuvastatud olulised probleemid (nii tehnilised kui moraalsed);
3. Välja tooma kõik tuvastatud osapooled ja nende suhestumise oma vahel ning eelnevalt tuvastatud *tehniliste*- ja moraalsete probleemidega;
4. Välja töötama erinevad lahendused. Seal hulgas ära tooma nende lahenduste plussid ja miinused, analüüsides, kuidas *tehnilised* ja moraalsed tegurid on tasakaalus, ning tuvastama võimalikud negatiivsed kõrval mõjud;
5. Tegema lõpliku otsuse ja formuleerima soovitava lahenduse ning selle põhjenduse;
6. Mõtleva, mida võiks teha tuvastatud negatiivsete kõrval mõjude vähendamiseks;
7. Võrdleva oma esialgset otsust lõpliku otsusega, leides sarnasused ja erinevused.

Moraalse otsustamise harjutuse ülesehitus

2/2

(Sotsiaalne õpe)

III faas: Osalejad arutavad oma tulemusi väikestes gruppides (N:4-6).

- Osalejad peavad esitlema oma tulemusi ja põhjendusi ning kuulama teiste omi.
- Arutelu rõhk ei ole ainult lõplikul otsusel vaid ka motiividel.

IV faas: Grupp peab jõudma üksmeelele, milline on kõige parem lahendus ja mis on selle põhjendused.

V faas: Arutelu kõigi osalejatega.

- Grupid arutavad saadud grupilahendusi teiste gruppidega.

Mida saab hindamisel vaadata?

Sisust lähtuvalt:

1. Mitu moraalset konflikti tuvastati vastavas stsenaariumis?
2. Mitu tehnilist probleemi tuvastati vastavas stsenaariumis?
3. Mitu vastanduvat/võistlevat moraalset väärtust tasakaalustati?
4. Mitu moraalset väärtust ja tehnilist vajadust tasakaalustati?
5. Mitu võimaliku negatiivse kõrvaltoime maandamise plaani välja töötati?

Protseduurist lähtuvalt:

1. Kas õppur analüüsis olukorda tervikuna?
2. Kas alternatiivsed tegevuskavad töötati välja?
3. Kas tegevuskavade tugevusi ja nõrkusi hinnati?
4. Kas tehti selge lõplik otsus?
5. Kas otsus oli põhjendatud?

Kokkuvõte

- Moraalse probleemi tunnetamine on oluline. See sõltub:
 - Eelnevast kogemusest
 - Olukorra tajumisest (ülesanne, oht elule, kultuur jne)
- Moraalse otsustamise väljaõpe peab olema:
 - Reaalsusele vastav
 - Integreeritud kogu väljaõppega (eelkõige otsustusprotsessi õpetamisega)
 - Järjepidev
 - Sisaldama moraali ja eetika teemat laiemalt ning otsustusprotsessi tutvustust

ALLIKAD

- Seiler S, Fischer A, Voegtli A. Sibylle (2011) *Developing Moral Decision-Making Competence: A Quasi-Experimental Intervention Study in the Swiss Armed Forces*. Routledge. *Ethics & Behavior*, 21(6) 452-470

“A man is the sum of his actions,
of what he has done,
of what he can do, **nothing** else.”

- Mahatma Gandhi

